

„FELSÉG, ÉN MOST VÁROK VÁLASZT!”

Constantin Vișoianu román külügyminiszter tanúvallomása

Zala Tamás fordítása

Románia kiugrását, 1944. augusztus 23-át követően koalíciós kormány vette át a náci uralom alól felszabadult királyság irányítását. A Rădescu-kormány munkájába november elején kapcsolódott be Constantin Vișoianu, külügyminiszteri minőségben. Hogy ezután, de némileg már előtte is, mi történt a román demokratikus kísérlettel, azt ő maga mondja el az alábbiakban. Tanúvallomása az Egyesült Államok képviselőházában hangzott el az ötvenes évek elején, amikor is az amerikai külpolitika felelősségét Közép- és Kelet-Európa sorsáért egy ténymegállapító bizottság vizsgálta. Vișoianu válaszait valamelyes rövidítéssel adjuk közre, annak a dokumentumkötetnek alapján, amelyet 1954-ben jelentetett meg az Egyesült Államok kormányának kiadója.

MCTIGUE Neve Constantin Vișoianu, Washington D. C.-ben lakik, címe 28. utca 2805, ha nem tévedünk.

VIȘOIANU Igen.

M. Mi most az Ön funkciója, Vișoianu úr?

V. A Román Nemzeti Bizottság elnöke vagyok.

M. Mihály király uralkodása idején Ön Románia külügyminisztere volt, ugye?

V. Igen.

M. Mikor nevezték ki külügyminiszternek?

V. November elején, 1944-ben.

M. Ezt megelőzően Ön a román diplomáciai karban szolgált, és jó néhány évig külföldön képviselte hazáját?

V. Igen.

M. Folytatott Ön tárgyalásokat a szövetséges hatalmakkal, amikor Románia a németek oldalán háborúban állt velük?

V. Igen, uram, folytattam.

M. Kérem, számoljon be röviden ezekről a tárgyalásokról.

V. A háború idején a Demokratikus Politika Pártjának politikai osztályát vezettem. Ez a párt a romániai diktatúra és a náci uralom ellen harcolt. Kairóban titkos kapcsolatban álltunk a brit és az amerikai kormány megbízottaival.

M. Ön tehát Kairóban tárgyalt a brit és az amerikai megbízottakkal?

V. II. Károly román király állt az élén a nemzeti álláspontot képviselő tömörülésnek. Ez a koalíció szervezte az említett pártot, s engem az uralkodó bízott meg azzal a feladattal, hogy a romániai náci uralom felszámolásáról és a szövetségesekkel való együttműködés megkezdéséről tárgyalásokat folytassak az amerikai, a brit és a szovjet képviselőkkel Kairóban.

M. Mikor történt ez?

V. 1944. május elején érkeztem Kairóba.

M. Mikor üzent hadat Románia Németországnak, és mikor állt át a szövetségesek oldalára?

V. 1944. augusztus 24-én üzent hadat, és másnap...

M. Tehát 1944-ben, vagyis nem sokkal a kairói konferencia után?

V. Kairóban hoztuk tető alá a megállapodást, és ezt követően küldtek Moszkvába, hogy aláírjam a fegyverszünetet.

M. Egyszóval a Németországhoz intézett hadüzenet és Romániának a szövetségesek oldalára történt átállása után ment Ön Moszkvába?

V. Igen, utána.

M. Volt valaki az Ön társaságában?

V. Igen. Közvetlenül Kairóból mentem Moszkvába Ştyrbei úr kíséretében. Ő már Kairóban is velem volt, és együtt tárgyaltunk a szövetségesek hivatalos megbízottaival. Egy négy vagy öt fős bizottság érkezett Moszkvába Bukarestből, szintén azzal a szándékkal, hogy részt vegyen a megbeszéléseken, az ún. fegyverszüneti tárgyalásokon.

M. Az volt a cél, hogy megformulazzák azt, ami Kairóban történt?

V. Igen, hogy formális keretbe foglaljuk a kairói megállapodásokat.

M. Kikkel találkozott Ön Moszkvában? Kikkel tárgyalt?

V. Moszkvában a szövetségesek küldöttsége volt a tárgyalópartnerünk. Molotov úr volt a vezetője, mellette Visinszkij és Majszkij úr. Az amerikaiakat Harriman úr képviselte, az Egyesült Államok moszkvai nagykövete, az angolokat Gladwyn Jebb nagykövet, aki azután Washingtonba került nagykövetnek.

M. A Molotovval folytatott tárgyalások során sikerült-e formális keretbe foglalni a kairói megállapodásokat?

V. A cél ez volt, de egy olyan szerződéstervezetet adtak át nekünk, amely egyes pontjaiban eltért a Kairóban kialakított megállapodásoktól.

M. Mi volt a különbség?

V. Sok eltérés volt. A szöveg például azt tartalmazta, hogy Románia jóvátételt fizet Oroszországnak. Mi azt kértük, hogy a jóvátétel összegét csak a háború után állapítsák meg, és vegyék figyelembe, hogy Románia erőfeszítéseket tett a szövetségesekkel való együttműködésre. Másodsor, azt kértük Kairóban, és ezt a kérésünket akceptálták, hogy sem a szövetségesek, sem Szovjet-Oroszország ne kívánja Románia megszállását. Ezzel kapcsolatban mindössze az az óhaj merült föl, hogy kapjanak Románián átvonulási jogot a hadműveletek idején, s ebben meg is egyeztünk Kairóban. A Moszkvában kézhez kapott fegyverszüneti egyezmény tervezetéből ez a pont hiányzott. Kérdésemre Molotov azt válaszolta, hogy ezen túl vagyunk, hiszen az orosz csapatok már ősi román területen tartózkodnak. Szóval ez volt a második különbség, s ennek mi nagy jelentőséget tulajdonítottunk. Voltak azután egyéb, gazdasági természetű eltérések is, de ezek kevésbé tűntek jelentőseknek.

M. Tehát Moszkvában nem kapták meg a hozzájárulást ahhoz, hogy az oroszok...

V. Ők borították föl a kairói megállapodást.

M. A tárgyaláson jelen volt az Egyesült Államok nagykövete?

V. Igen.

M. És milyen álláspontot képviselt?

V. Egy szót se szólt.

M. Molotovval értett egyet vagy Önnel?

V. Nem fejtette ki véleményét.

M. Nemcsak az amerikai, az angol képviselő sem nyújtott egyértelmű segítséget?

V. Egyáltalán nem. Engedelmeivel rámutatnék a következőkre. Kairóban a szövetségesek nem támasztottak igényt Románia megszállására. Beleegyeztek, hogy Románia ne kerüljön katonai megszállás alá. Én azt kértem, a fegyverszüneti egyezmény szövege tartalmazzon olyan kitéletet, mely szerint a hadműveletek befejeztével a szövetséges csapatokat kivonják Romániából. Ezt megismételtem Moszkvában is. Molotov úr azt válaszolta, nincs szükség rá, hogy a fegyverszüneti egyezmény szövegébe egy ilyen cikkelyt felvegyünk, mert részükről ez magától értetődik; ha a katonai műveletek befejeződtek, az orosz csapatokat ki fogják vonni a román területekről. Én ragaszkodtam egy ilyen cikkelyhez. Molotov azonban újra és újra elismételte, amit először válaszolt. Én viszont annyira makacskodtam, hogy végül az amerikai nagykövet is kénytelen volt megszólalni.

HAMILTON Averell Harriman?

V. Úgy van, ő. Azt mondta, ne erőltessem a dolgot. A kérdésnek az a helyes értelmezése, hogy a katonai műveletek befejeztével a szövetségesek, ez esetben a szovjetek, kivonják csapataikat Romániából. Lehetetlennek bizonyult olyan megszövegezést elérni, amely külön cikkelyt tartalmazott volna a csapatkivonásról. Ekkor a következőket mondtam: tehát a szövetséges bizottság értelmezése szerint, a hadműveletek befejeztével az orosz csapatokat kivonják? Molotov így válaszolt. „Hát persze, persze.” Harriman úr is megerősítette ezt. A brit nagykövet szintén, hozzátéve, hogy az orosz csapatok már Romániában vannak.

M. Visinszkij úr mikor érkezett először Romániába?

V. Nem sokkal augusztus 23-a után. Aztán még kétszer vagy háromszor járt Romániában, mielőtt drámai látogatására sor került 1945 februárjában.

M. Volt-e valami következménye az első látogatásnak?

V. Igen.

M. Erzékelték-e, hogy ezt követően felerősödött a kommunisták befolyása és agitációja?

V. Igen. Valahányszor Visinszkij úr Romániában járt, utána minden esetben felerősödött a kommunista agitáció, s a kommunista csoport képviselői újult erővel követelték minden alkalommal a nemzeti kormány átalakítását.

M. Tiltottak-e be lapokat?

V. Minden látogatást lapbetiltás követett. A fegyverszünet érvényesítésére létrejött egy bizottság a szövetséges országok részvételével. De Romániában csak az oroszok működtek e bizottság képviselőiben. Amint életbe lépett a fegyverszünet, megkezdődött a román nép szabadságának és jogainak elfojtása, beleértve a sajtószabadságot. Mindenféle képtelen ürüggyel vagy kiagyalt okokra hivatkozva követelték a lapbetiltásokat és a lapkiadók bebörtönzését. Márciusra már elérte a százat a beszüntetett lapok száma.

M. Szeretném megkérdezni, hogy Ana Pauker 1945 januárjában járt-e Moszkvában?

V. Igen, Pauker Gheorghiu-Dej-zsel együtt utazott Moszkvába. Két-három hetet töltött ott, emlékeim szerint. Amikor visszaérkeztek, arra kértek, hogy találkozzam a Kommunista Párt elnökségével. Összejöttem Gheorghiu-Dej-zsel, aki az elnökség legfontosabb tagjai közé tartozott. Arról tájékoztattott, hogy a szovjet kormánynak nincs bizalma a román kormány iránt, ezért hamarosan azt fogja javasolni, hogy alakuljon a mostaninál jóval demokratikusabb kormány. Kaptam egy jegyzéket azokról a személyekről, akikből a leendő román kormánynak állnia kell. Ezt követően a kommunisták hihetetlen agitációba kezdtek országszerte.

- M. Egy hónappal később tehát, azután, hogy Ön elutasította Ana Pauker ajánlatát...
 V. Igen...
- M. ...misperint Ön fogadja el a külügyminiszteri tárcát az új kommunista kormányban, amelyet akkoriban terveztek...
 V. Igen.
- M. Körülbelül egy hónappal Visinszkij úr romániai látogatása után?
 V. Visinszkij Romániába érkezett, úgy van. Ez volt az első látogatása. Erről tudok, s arról is, hogy kihallgatáson fogadta a király.
- M. Mikor érkezett Visinszkij Romániába?
 V. 1945. február 26-án.
- M. Követelte-e, hogy fogadja őt az uralkodó?
 V. Igen. Az orosz diplomáciai képviselő vezetője engem kért meg, hogy tolmácsoljam Visinszkij kívánságát, hogy aznap délután három óraker megjelenszen a király előtt.
- M. Még aznap délután?
 V. Igen, még azon a napon. Délben egy óraker kért fel engem, s már ez az eljárás is szokatlan volt, nemigen követte a diplomáciai szertartás gyakorlatát. Én azt tanácsoltam az uralkodónak, hogy tegyen eleget a kívánságnak, s így február 26-án délután három óraker Visinszkij úr megjelent a királyi palotában. Kifejtette a királynak, hogyan látja a szovjet kormány a helyzetet Romániában. Elmondta, hogy a kormány nem eléggé demokratikus, és a tömegek nincsenek vele megelégedve.
- M. Ki volt még jelen a kihallgatáson?
 V. Negel úr, a kabinetfőnök, két tolmács és én. Másnap Visinszkij úr újból kihallgatást kért, és az uralkodó este kilenc óraker fogadta. Ez alkalommal Visinszkij világosabban adta elő mondandóját, és újabb helyzetértékelést adott.
- KERSTEN Ön is ott volt?
 V. Igen.
- K. Folytassa, kérem.
 V. Közölte, hogy a szovjet kormány álláspontját tolmácsolja: a Rădescu marsall vezette román kormány mondjon le.
- M. Kik voltak jelen ezen a második találkozón?
 V. Velem együtt ugyanazok, akik az elsón.
- M. Mondott Ön valamit Visinszkij úrnak, vagy ő Önnek?
 V. Igen, ez alkalommal igen. Visinszkij új kormányt kívánt. Próbáltam megvilágítani, mi a román alkotmányos eljárás rendje ilyen esetben. A király ugyanis nem alakíthat kénye-kedve szerint új kormányt az előtt, hogy eszmecserét ne folytatna a politikai pártok vezetőivel, és ne kérné a pártok együttműködését. Visinszkij azt válaszolta: nem azért jött, hogy a kormány miniszterével, netalán valamelyik tagjával tárgyaljon, hanem hogy magával a királlyal. Ez a második találkozás azzal végződött, hogy Visinszkij követelte: a király menessze a Rădescu-kormányt, és alakuljon egy, úgymond, valóban demokratikus kabinet. Visinszkij látogatása előtt és alatt néhány kis, állítólagosan demokratikus szervezet lépett színre, s Visinszkij azt követelte, hogy ezek képviselőit vonjuk be a kormányba.
- M. Kommunistákról van szó?
 V. Úgy van. A király azt válaszolta Visinszkijnek, hogy a kormány valóban demokratikus, Románia mindhárom demokratikus pártja képviselteti magát benne, és felhívta Visinszkij figyelmét a jaltai egyezményre. Bizonyára emlékeznek, hogy ez az egyezmény 1945 februárjában született...

K. A király hozta szóba a jaltai egyezményt?

V. Igen, és felidézte a három szövetséges hatalom szándéknyilatkozatát, miszerint a náci uralom alól segít felszabadítani a megszállt országokat, és a demokratikus, parlamentáris rendszerű kormányok kialakítását is támogatja.

M. Ez két héttel Jalta után történt?

V. Pontosan.

M. Mit felelt erre Visinszkij?

V. Hogy a jaltai döntésekben nincs egyetlen szó sem a Rădescu-kormányról! Újfént a Rădescu-kabinet leköszönését követelte. Alakuljon egy új, demokratikus kormány – mondta –, és távozott. Ekkor február 28-án írtunk, de másnap megint kihallgatást kért a királytól, aki fél négykor fogadta is őt.

M. A jelenlévők megegyeztek az előző két alkalom résztvevőivel?

V. Igen, bár, ha jól emlékszem, az egyik tolmács személye cserélődött. Visinszkij közölte: „*azért vagyok itt, Felség, hogy megtudakoljam, hogyan döntött abban az ügyben, amelyről tegnap este tárgyaltunk*”. A király azt válaszolta: tudatta Rădescu tábornokkal a szovjet kormány nézetét, s elkezdte a konzultációkat a demokratikus pártok megbízottáival arról, hogy az összes demokratikus párt képviselőinek részvételével új kormány alakuljon. Visinszkij a következőket mondotta: „*Ez kevés. A mi megítélésünk szerint Rădescu tábornok fasiszta, kormánya szintén, de legalábbis a fasiszták szekértolója.*” Azután így folytatta: „*Az a benyomásom, hogy sem Ön, Felség, sem az Ön szűkebb környezete nincs tisztában a helyzet súlyosságával. Ezt a helyzetet fel kell számolni, és elengedhetetlen, hogy a kormányt azonnal kicseréljük. Ma este hat óráig be kell jelenteni a kormány lemondását, és rögtön ezután közölni kell, hogy ki kapott megbízatást az új kormány megalakítására. Ha viszont a kormányváltás nem következik be, nem tudjuk tovább szavatolni a román nép szabad létezését.*” Ismét közbeléptem, s közöltem Visinszkijjal, hogy teljes képtelenség két óra alatt új kormányt létrehozni, még abban az esetben is, ha netán a király ezzel elvben egyetértene.

K. Vișoianu úr, lenne szíves megmondani, hogy az imént a tárgyalási jegyzőkönyvből olvasta-e föl Visinszkij szavait?

V. Igen, abból. A jegyzőkönyv fordításából.

K. Tehát, amit Ön felolvasott, az pontos...

V. Szó szerinti szöveg.

K. A beszélgetésről felvett pontos jegyzőkönyv szó szerinti fordítása?

V. Az.

K. Önök tehát mindössze két órát kaptak, hogy...

V. Az oroszok két órát adtak az uralkodónak, hogy menesse a kabinetet, és alakítson egy másikat.

K. Ugyanarról a Visinszkij úrról van szó, aki az ENSZ-ben, itt New Yorkban képviselte kormányát?

V. Ugyanarról.

K. Szeretném megkérdezni, hogy ezen az utolsó megbeszélésen, amikor Visinszkij ultimátumot közölt a királlyal, javasolta avagy követelte-e, hogy a kormány új vezetője Groza legyen.

V. Amikor a király közölte, hogy konzultálnia kell a politikai pártok vezetőivel, Visinszkij ököllel rávágott az asztalra, ahonnan minden lerepült, s kijelentette: „*Felség! – én most várok választ Öntől, most azonnal.*” Tett még néhány megjegyzést, majd eltávozott. Úgy bevágta maga mögött az ajtót, hogy lepergett a vakolat. [...]

M. Mondott Ön valamit Visinszkijnek?

v. Semmit, mert rögtön ezután elment. Hadd érzékeltessem Önökkel, milyen volt ez idő tájt a légkör Bukarestben. Aznap szovjet csapatmozdulatok történtek, szovjet tankok és katonák vették körül a királyi palotát és valamennyi középületet. Ilyen körülmények között és külföldi segítség híján, a szövetségesek, Szovjet-Oroszország szövetségeseinek segítségével a király kénytelen volt engedni. Felkérte a Rădescu-kabinetet, hogy mondjon le, és megbízta Ștyrbei urat, hogy alakítson kormányt, egy demokratikus kormányt, ugyanazon az alapon és ugyanazokból a pártokból, mint az előző. A szokásoknak megfelelően úgy rendelkezett, hogy a kabinetfőnök adjon ki hivatalos közleményt, hogy őfelsége Ștyrbei herceget bízta meg, alakítson kormányt az összes demokratikus párt részvételével. Az oroszok azonban megakadályozták, hogy a közlemény megjelenjék a sajtóban és hogy beolvassák a rádióban. Ragaszkodtak ahhoz, hogy módosítsák a szöveget, és az összes demokratikus párt kitétel helyébe azt írják: egyes demokratikus pártok. Ștyrbei úr nekilátott a kormányalakításnak, s azal kezdte, hogy felkérte a Kommunista Pártot, vegyen részt az új kabinetben. A kommunisták azonban kereken nemet mondtak. Ștyrbei, a helyzetet mérlegelve, visszaadta a kormányalakítási megbízatást. Erre újabb találkozó jött létre a király és Visinszkij között. Ezen én nem voltam jelen – betegségem akadályozott meg benne. Viszont a kabinetfőnök haladéktalanul tájékoztatott, sőt később maga az uralkodó is. Visinszkij ez alkalommal a következőket mondta: „*Elégedetten nyugtázom, hogy sikerült elérnie a Rădescu-kormány lemondását, s most azért vagyok itt, hogy javasoljam Önnek, Felség, hogy kérjem Önt, Felség, az új kormány élére Grozát állítsa. Ő élvezzi a szovjet kormány bizalmát annyira, hogy a kormány elnöke legyen.*” Majd így folytatta: „*Kérem Önt, Felség, hogy az amerikai és az angol diplomáciai képviselőknek ne mondjon semmit. Ezeknek az országoknak a képviselői engem megkérdeztek arra nézve, hogy kit javasoltam az uralkodónál, s én így válaszoltam nekik: »Ez nem az én feladatom, hanem a király dolga.«*” A helyzet ezt követően olyan kétségbeejtővé vált Romániában, hogy a király semmi lehetőséget nem látott az ellenkezésre. Az ország orosz megszállás alatt állt, s Románia teljes fegyveres ereje, minden erőforrása, a gazdaságiak csakúgy, mint a technikaiak, a szövetségesek rendelkezése alá tartoztak, és a közös küzdelem céljait szolgálták. Megalakult tehát az orosz kormány, a kommunista kormány, Groza úr elnökletével. Ha megengedik, még valamit hozzátennék a fentiekhez. Népünk és a király abban reménykedett ez idő tájt, hogy az amerikai és a brit kormány részéről hathatós közbelépés következik, nehogy megsértsék a minap elfogadott jaltai egyezményt. Én mint külügyminiszter egész idő alatt folyamatosan tájékoztattam az Egyesült Államok és Anglia hivatalos képviselőit. Itt szeretném kifejezni hálámat ezeknek az uraknak, akik megértették a helyzetet. Sajnos a kormányok, a brit és az amerikai, nem tették magukévá politikájukban azokat a javaslatokat, amelyeket ők terjesztettek elő.

MACHROWETZ Lenne szíves megnevezni, ki volt akkor Amerika romániai követe?

v. Berry úr, aki most Irakban nagykövet.

M. És Nagy-Britanniát ki képviselte?

v. Le Roucheden. Úgy tájékoztattak – és ez volt bizonyosan életem legszomorúbb napja –, hogy a jaltai egyezménynek a szabadon választott román kormányra vonatkozó előírása nem érvényes az orosz katonai övezetben. Márpedig Románia az orosz katonai övezetben feküdt. Hozzá kell tennem, hogy a jaltai egyezményben érintett valamennyi nép az orosz zónán belül helyezkedett el, és így a jaltai egyezményt nem lehetett érvényesíteni.

MACH. Aktív résztvevője volt-e Románia a jaltai egyezménynek?

V. Nem, ezt az egyezményt a nagyhatalmak kötötték egymással.

MACH. A nagyhatalmak egyezménye volt tehát, amely az Ön hazájának sorsáról is rendelkezett anélkül, hogy Önöknek lehetőségük lett volna abban részt venni?

V. Igen.

FLIGHAN Még egyszer szeretném tisztázni, ki képviselte azt a felfogást, mely szerint Románia és a romániai választások kívül esnek a jaltai egyezmény hatályán.

V. Az amerikai kormány képviselője. Pontosabban, ilyen utasítást kapott, s hadd mondjam meg, nem is titkolta, hogy érzelmileg nem osztja ezt az álláspontot. Nagyon jól látta, mi a helyzet Romániában, szívesen segített volna, s mint már mondtam, nagyon nagy hálát érzek iránta, de a kormány más utasítással látta el, így nem járhatott el saját belátása szerint.

F. Találkozott-e ugyanezzel az értelmezéssel a francia vagy a brit kormány részéről?

V. Franciaország nem volt érintve az ügyben, csak az angolok és az amerikaiak. Közös audienciáról volt szó, mindkét ország diplomáciai képviselőjét magamhoz kéretem a külügyminisztériumba. Az angol képviselő azt mondta, hogy ő erre nézve semminemű eligazítást nem kapott kormányától; amit hallott, az véleménye szerint az amerikai kormány álláspontját tükrözi, de nem lehet más a brit kormányé sem.

MACH. Ön beszélt az audienciákról Visinszkijjel. Vajon az Ön kormánya tájékoztatta-e az amerikai és a brit kormány képviselőit arról, ami ezeken a megbeszéléseken történt, és közölte-e velük, mik voltak Visinszkij követelései?

V. Magam tájékoztattam őket, mindennap.

M. Amikor Ön megvált tisztségétől, vagy amikor Önt elmozdították hivatalából, és megalakult az új kormány, ott maradt-e Ön Romániában?

V. Igen.

M. Meddig?

V. 1946 októberéig.

M. És akkor hova távozott?

V. Illegálisan hagytam el Romániát, és Németország amerikai zónájába távoztam.

M. Veszélyben volt-e az Ön élete, azért kellett elmennie?

V. Igen. A kommunisták által kezdeményezett új kormányban nem vállaltam el a külügyminiszteri tisztséget, és így első számú közellenségük lettem. A kommunista rendőrség éjjel-nappal őrizte a házamat, és ha kitettem a lábamat, követtek. Ezenkívül kétszer vagy háromszor beidéztek a belügyminiszterhez. [...]

MACH. Az Ön véleménye szerint mennyien lehettek a kommunisták Romániában, amikor Visinszkij előállt ultimátumával?

V. Csupán maroknyian. Akkoriban Ana Pauker volt az első számú kommunista, ő volt a Kommunista Párt névleges vezetője, s 1944 augusztusában a nyilvánosság előtt kijelentette, hogy mintegy ezer kommunista van Romániában.

MACH. Ezer?

V. Úgy van, ezer kommunista, egy sok millió lakosú országban.

MACH. Amikor Visinszkij felbukkant Romániában, hány ember volt fegyházban vagy börtönben?

V. Kezdetben nem sok. Voltak néhányan, de jelentős személyiség egy sem volt köztük. Volt azonban egy olyan követelés, hogy csukjuk le azokat, akik a német megszállás és a háború idején együttműködtek a náccikkal, és beterjesztettek egy listát a kormány elé a volt miniszterek és vezető kormánytisztviselők neveivel. [...]

MACH. Kérem, feleljen igennel vagy nemmel: tud-e Ön arról, hogy Visinszkij börtön-

töltelékek szabadon bocsátását kérte volna, és aztán hatalmi pozíciókba segítette őket?
 V. Néhányat igen. Például volt egy ember, aki életfogytiglani börtönbüntetését töltötte, mert megölte az apját. Szabadon engedték, és Iaşiban a rendőrség vezetője lett.
 K. Tehát egy apagyilkos fiúból rendőrfőnököt csináltak?

V. Igen, rendőrfőnököt. Volt más hasonló eset is.

BONIN A kérdést azért tettük föl, mert tudunk hasonló esetről Lettországból.

V. Ilyesmi mind sűrűbben fordult elő Romániában azután, hogy Groza lett a kormányfeje. [...]

MADDEN Ön mint a román kormány tagja, miből vonta le először azt a következtetést, hogy a kommunisták fokozatosan előretörnek, és át akarják venni a kormányzást? Mikor került Ön elé az első bizonyító erejű tény?

V. Nagyon hamar, szinte rögtön a fegyverszünetet követően, amikor felébredt bennem a gyanú.

MAD. Mióta volt akkor Ön hivatalban?

V. Novemberben foglaltam el hivatalomat.

MAD. Melyik év novemberében?

V. 1944 novemberében.

MAD. Menjünk vissza két vagy három évvel. Vajon Önnek vagy más hivatalos személyeknek Romániában volt-e tudomása arról, mit csináltak a szovjetek Lengyelországban 1939-ben, 1940-ben és 1941-ben?

V. Igen, volt.

MAD. Litvániában, Lettországból és másutt?

V. Tudtunk azokról is.

MAD. Mindenki tudott ezekről a dolgokról Romániában?

V. Igen.

MAD. Élt-e a romániai vezetőkben olyan félelem vagy olyan gyanú, hogy Romániában is megismétlődik mindaz, amit a szovjetek 1940-ben, 1941-ben, ezekben az években Lengyelországban, Lettországból és Litvániában műveltek?

V. Általában élt bennük ez a félelem, de némileg ellensúlyozta a remény, hogy az együttműködés az amerikaiakkal és az angolokkal ésszerűbb magatartásra készíteti majd az oroszokat.

MAD. Arról mi volt a véleményük, hogy a szovjetek miért késlekednek, miért halogatják a dolgokat, Romániában miért csak 1944-ben folyamodtak ahhoz, amit Lengyelországban, Litvániában, Lettországból és Észtországban már három vagy négy évvel korábban megcsináltak? Az Ön véleménye szerint miért volt ez a kivárás Románia esetében?

V. Mert együttműködtek a németekkel.

MAD. Hogyhogy?

V. Megállapodásuk volt a németekkel. A Molotov–Ribbentrop-egyezménnyel kezdődött. Megkapták Lengyelország egy részét, a balti országokat, Románia, Besszarábia, Bukovina egy részét, Észak-Bukovinát. Az oroszok ennél tovább nem mentek, mert tartottak a németek ellenkezésétől.

MAD. Mondja, kérem, az Ön családja is itt él, a mi országunkban?

V. A feleségem igen, de anyám és nővérem Romániában él.

MAD. Meggyilkoltak-e, lemészároltak-e vezetőket, értelmiségieket, bírákat, ügyvédeket, orvosokat, magas rangú katonatiszteket, mint a többi említett országban?

V. Nem, Romániában nem voltak számottevő gyilkosságok, mármint a bebörtönzöttek körében.

MAD. Mégis, hány embert zártak börtönbe?

V. Úgy gondolom, az idő tájt Romániában körülbelül tízezer embert csuktak be.

MAD. Úgy érti, vezető embereket?

V. Igen, minden vezető embert. Még a kevésbé jelentős vezetőket is, például a Paraszt-párt városi és falusi vezetőit.

MAD. Ezt úgy kell értenem, hogy ezer vagy tízezer vezető van ma börtönben?

V. Tízezret mondtam.

MAD. Tehát tízezer. Ennyien vannak börtönben, ennyien élnek bezárva?

V. Én csupán remélhetem, hogy valamennyien élnek még. De ezt pontosan nem lehet tudni.

MAD. Romániai börtönökben?

V. Jobbára. De egyeseket Oroszországba szállítottak.

MAD. Nincs több kérdésem.

K. Ön következik, Machrowetz úr.

MACHROWETZ Mindössze néhány kérdésem van, Vișoianu úr. Helyesen értettem-e Önt, hogy véleménye szerint, ha az amerikai és a brit képviselők a szóban forgó esetben nem azt sugallták volna, hogy tessék engedni, akkor Önök nem hódoltak volna be az orosz követeléseknek?

V. Volna szíves megismételni a kérdést?!

MACH. Ön ugyebár azt mondta, hogy a moszkvai tárgyalás során Harriman, az Egyesült Államok nagykövete és az angol diplomáciai képviselője azt az óhaját fejezte ki, hogy engedjenek az orosz követeléseknek?

V. Mindezeket a kérdéseket, miként ezt Ön is tudja, uram, a szövetségesek bizonyosan megvitatták egymással, mielőtt elibénk tárták volna őket. Előzetesen megegyeztek.

MACH. Pontosan.

V. Aztán valószínűleg megfontolták a Molotov-féle irányvonalat, és azt, hogy ne...

MACH. Úgy érti Ön, hogy Harriman kérése az volt, ne makacskodjanak.

V. Igen, mivelhogy közölte, ez a helyes értelmezés.

MACH. Oda akarok kilyukadni, hogy ha az amerikai nagykövet, Harriman úr és a brit nagykövet nem kéri Önöket arra, hogy ne ellenkezzenek, akkor Önök valószínűleg ellenálltak volna az orosz követeléseknek.

V. Természetesen.

MACH. Ha jól emlékszem, Ön azt mondta, hogy Románia megkaparintásához a jaltai egyezmény szolgáltatta az alapot, vagyis az az egyezmény, amelyet Jaltában kötött Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Szovjet-Oroszország.

V. Részben. Pontosabban, a szovjet kormány szerződésszegéseivel és értelmezéseivel szemben tanúsított gyöngeség a szövetségesek részéről.

MACH. Pontosan ez az, amit lényegesnek tartok. Ha az amerikai és brit képviselők nem tanúsítottak volna gyengeséget akkor, amikor Szovjet-Oroszországgal volt dolgunk, akkor az oroszok által később megszállt országok közül jó néhányat, beleértve Romániát, Lengyelországot és másokat, valószínűleg nem tudtak volna megkaparintani.

V. Ez valószínű.

MACH. Ha a kongresszus elfogadná azt a javaslatot, amelyet néhány képviselőtársammal én terjesztettem elő, és amely kimondaná a jaltai egyezmény hatálytalanítását, mert valamennyi bajnak ez lett a kútforrása, nos, egy ilyen határozat milyen lélektani hatást gyakorolna a megszállt országok lakosságára?

V. Ha az amerikai kormány felmondaná ezt az egyezményt, az nézetem szerint jótékonyan hatna a közvéleményre Romániában, és erkölcsileg bátorítaná a népet, ha kimondanák, hogy az amerikai nép nem tekinti tovább érvényesnek ezt az egyezményt, mivel azt Szovjet-Oroszország megszegte, és mivel ártalmára volt más országok szabadságának.

MACH. Föltehető az is, hogy ez így hatna mindazokra az országokra, amelyek népe a jaltai egyezmény folytán ugyanolyan sorsra jutott, mint az Ön hazája?

V. Egész bizonyosan.

MACH. Véleménye szerint tehát ez a döntés egyike lehetne ama pozitív lépéseknek, amelyeket a Kongresszus megtehetne, ha a határozati javaslatot magáévé tenné?

V. Igen. S ha szabad egy további lépést javasolnom, akkor az a diplomáciai elismerés visszavonása...

MACH. Éppen erre akarok rátérni. Tehát a második lépés a következő lehetne, amiről szeretném hallani az Ön véleményét: tekintettel arra a tényre, hogy felelősség terhel bennünket a bábkormányokért ezekben az országokban, tekintettel továbbá arra, hogy ezeknek a bábkormányoknak a megalakítása megsértette a jaltai egyezményt, a diplomáciai elismerés megvonása ezektől a bábkormányoktól, Romániában, Lengyelországban stb., Ön szerint olyan lépés lenne-e, amely segítené útját állni a kommunizmus terjedésének?

V. Igen. Ha megengedi, tennék egy megkülönböztetést. Két intézkedésről van szó. Az első a diplomáciai kapcsolatok megszakítása, a második a szóban forgó rendszerek el nem ismerése. Az én javaslatom az, hogy ne csak a kapcsolatokat szakítsák meg, hanem vonják meg e rendszerek elismerését is, azaz nyilvánítsák ki, hogy ezek a kormányok nem képviselik népeik szabad akaratát.

MACH. Azon az alapon, hogy ezek a kormányok nem törvényesen szerveződtek?

V. Igen. Vagyis egyrészt nem választások révén, másrészt a békeszerződés-beli valamennyi kötelezettség megszegésével.

MACH. Még egy utolsó kérdés. Több ízben történt említés a franciaországi és olaszországi helyzetről. Vajon ha pozitív módon járunk el, ha erőt és nem gyengeséget tanúsítunk, ezzel nem segítettük volna-e elő Franciaországban és Olaszországban is a demokratikus pártok győzelmét?

V. De igen.

MACH. Nekem nincs több kérdésem, elnök úr.

KERSTEN Feighan úr következik.

FEIGHAN 1946. november 19-én, amikor a választások voltak, Ön Romániában tartózkodott?

V. Nem.

F. Mi az Ön véleménye, tudatában volt-e Románia népe annak a ténynek, hogy az 1946. évi választások nem voltak szabadok?

V. Tudatában volt.

F. Nos, ezt szem előtt tartva, nem gondolja-e, hogy ha a nyugati hatalmak – Franciaország, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia – vádat emelnek az oroszok ellen, amiért megszegték valamennyi egyezményüket, kiváltképp azokat, amelyek szabad és megbéklyózástól mentes választásokat ígértek a második világháború után a rab nemzeteknek, akkor ez lelkileg megerősítette volna és erkölcsileg bátorította volna a vasfüggöny mögött élő népeket?

V. Igen, ez jelentős lépés lett volna. [...]

F. Mondja, kérem, amikor Visinszkij a Rădescu-kormány megdöntésén dolgozott, és Mihály királyt szorongatta, a szövetségesek politikai missziói Romániában voltak-e, s ha igen, tettek-e valamit?

V. Ott voltak, és nem tettek semmit. [...]

HILLINGS Ön tapasztalt politikus, részt vett olyan kormányban, amelynek kommunista tagjai is voltak. E tapasztalatok alapján hogyan vélekedik Ön a kommunista részvételű koalíciós kormányok elfogadhatóságáról? Működőképesek-e, vagy teljes egészében el kell-e vetni őket?

V. Teljes bizonyossággal kijelenthetem, hogy nem működőképesek, és nem is lehetnek azok. A kommunisták sose hajlandók együttműködni. Az együttműködés részük-ről csupán eszköz, hogy maguk kerekedjenek fölül.

H. Vagyis ha hazánk és külföldi barátaink Genfben az Indokínáról folyó tárgyalásokon koalíciós kormányért szállnak síkra, melyben antikommunistákon kívül kommunisták is helyet kapnak, akkor az Ön véleménye szerint és az Ön tapasztalatai alapján csupán idő kérdése, hogy a kommunisták teljes egészében magukhoz ragadják a kormányt?

V. Igen, bizonyos, hogy Indokína elvész.

BONIN Midőn Ön kormányképviselő volt, megszakította-e valamely nemzet a diplomáciai viszonyt az Ön kormányával, avagy megvonta-e az elismerést tőle?

V. Emlékezetem szerint nem.

B. Emlékezik-e olyan esetre, hogy valamely kormány az Ön kormányával megszakította a diplomáciai viszonyt, vagy megvonta tőle az elismerést?

V. Nem.

B. Nos, azért kérdeztem, mert arra volnék kíváncsi, hogy a diplomáciai viszony megszakításának és az elismerés megvonásának mi a hatása. Súlyos-e ez a csapás arra a nemzetre nézve, amellyel szemben más nemzetek így járnak el?

V. Ez nagyon lényeges kérdés, s véleményem szerint az amerikai politikában alkalmazni kellene ezt a módszert. Mármost hogy megvonni a rendszertől az elismerést, és nem csupán a kapcsolatokat megszakítani. A kapcsolat megszakítása esetén ugyanis a kormány a helyén marad, a kapcsolat megszakítása mindössze korlátozott lépés, s ha a kapcsolatmegszakítás oka megszűnik, a korlátozott intézkedés visszavonható. Ám mi van akkor, ha kijelentik, hogy „ez a kormány meghamisította a választásokat, és nem fejezi ki az ország szabad akaratát”? Ez csupán a kezdeti lépés, amelyet továbbiaknak kell követnie, amelyeket én feltétlenül helyeselnék. Ha megvonják az elismerést, de nincs folytatás, utána nem történik semmi, az országban feltámadó kezdeti reménykedés átcsap elkeseredésbe, többé-kevésbé nyomott lelkiállapot lesz úrrá az embereken. Tehát az első lépést követnie kell a másodiknak. Ki kell jelenteni, hogy „Romániában nincs képviselői kormány, tehát felkérjük Romániát, hogy ilyen kormánya legyen”. Az Egyesült Nemzetek bevonásával, az Egyesült Nemzetek felügyelete alatt szabad választásokat kell tartani. Ha tehát az első lépést követi a második, és esetleg követik a továbbiak, az erkölcsi bátorítást jelentene nemcsak a mi országunknak, de az Egyesült Államoknak is, ha szabad ezt kijelentem.

K. Köszönöm, Vișoianu úr, fontos tanúvallomását, nagy segítséget adott bizottságunk munkájához.

V. Köszönöm a magam és román hazám nevében.